

**И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети
Кыргыз билим берүү академиясы**

Д 13.20.618 Диссертациялык кеңеши

**Кол жазма укугунда
УДК: 371.180.6.**

Машанова Айнура Сапарбаевна

**ЭКОНОМИКАЛЫК АДИСТИКТЕГИ СТУДЕНТТЕРДИН БИЛИМ
САПАТЫН ЖОГОРУЛАТУУДА ОКУТУУНУН ЖАҢЫ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН КОЛДОНУУНУН
ПЕДАГОГИКАЛЫК ШАРТТАРЫ**

13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы

Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2022

Диссертациялык иш И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи:

Калдыбаева Айчүрөк Токтополовновна – педагогика илимдеринин доктору, профессор, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасынын башчысы

Расмий оппоненттер:

Асипова Нурбүбү Асаналиевна – педагогика илимдеринин доктору, профессор, Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жогорку мектептин педагогикасы кафедрасынын башчысы

Эрдолатов Санжарбек Сайпидинович – педагогика илимдеринин кандидаты, доцент, «Ала-Тоо» эл аралык университетинин ректору

Жетектөөчү мекеме:

К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин педагогика жана психология кафедрасы (720044, Ч. Айтматов проспекти, 27)

Диссертациялык ишти коргоо 2022-жылдын 10-июнунда саат 16.00 до И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13.20.618 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот (720026, Бишкек шаары, Раззаков көчөсү, 51).

Диссертацияны коргоонун онлайн трансляциясынын идентификациялык коду: <https://vc.vak.kg/b/132-3bn-fgw-pkn>.

Диссертациялык иш менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин (720026, Бишкек шаары, Раззаков көчөсү, 51) жана Кыргыз билим берүү академиясынын (720000, Бишкек шаары, Эркиндик бульвары, 25) Илимий китепканаларынан жана диссертациялык кеңештин сайтынан таанышууга болот (www.arabaev.kg).

Автореферат 2022-жылдын 10-майында таркатылды.

**Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы,
педагогика илимдеринин доктору, профессор**

Дюшеева Н.К.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Коомдун заманбап өнүгүү этабы жогорку окуу жайларынын студенттерин даярдоого карата коюлган талаптардын өзгөрүүсү менен мүнөздөлөт, анткени бул Кыргыз Республикасындагы жогорку билим берүүнүн калыптанышы менен байланыштуу. Демек, кесиптик ишмердиктин дээрлик бардык түрлөрүнүн максатын жана мазмунун өзгөртүү менен, заманбап экономисттин кесиптик-ан сезимин калыптандыруу процессинде, экономикалык даярдыктын мааниси, педагогдорду жана практиктерди барган сайын студент жаштарды экономикалык социалдаштыруу процессинин эффективдүүлүгүн жогорулатуунун оптималдуу жолдорун издөөгө көбүрөөк кайрылуусун мажбурлоодо.

Изилдөөнүн актуалдуулугу Кыргызстандагы экономиканын заманбап абалы, өндүрүштүн бардык тармактарында экономикалык жогорку компетенттүү билимдүүлүккө ээ болгон адистердин жетишсиздиги менен аныкталып турат. Кыргызстандагы билим берүүнүн сапатын башкарууну жана сапатын контролдоону өнүктүрүү, модернизациялоо программасынын жана Кыргызстандагы 2020-2030-жылдар аралыгындагы билим берүүнү өнүктүрүү концепциясынын маанилүү компоненти болуп эсептелет. Билим берүү бүгүнкү күндө социалдык жана экономикалык прогресстин негизги фактору катары каралууда. Жогорку билим берүүдө глобалдык реформаларды дүйнөлүк деңгээлде жүргүзүү – убакыттын талабы жана буйругу. Инновациялык процесстердин натыйжасы жаңы педагогикалык технологияларды түзүү жана колдонуу болуп эсептелинет, андыктан изилдөөнүн жүрүшүндө экономикалык адистиктеги студенттердин билим сапатын жогорулатууда окутуунун жаңы технологияларынын 5 түрүн тандап алдык: көйгөйлүү окутуу технологиясы, көп баскычтуу тренинг, изилдөө технологиясы, кызматташтыкта окутуу технологиясы, «Minor» (майнор) технологиясы.

Мамлекеттин билим берүү саясаты тактыкка ээ болуу менен маанилүү максатка – Ата мекендик экономиканын жана Эл аралык стандарттардын, анын ичинде Болон макулдашуусунун талаптарына туура келүүчү адистерди даярдоо деңгээлине кепилдик берүүгө жана билим берүүдө билим сапатын жогорулатууга багытталган.

Экономикалык билим берүү түшүнүгүн аныктоодо биз «билим сапаты» түшүнүгүнүн жалпы аныктамасына негизделүү менен анын көп аспектилүү мүнөзүн эске алдык. Жүргүзүлгөн тарыхый-педагогикалык талдоо көрсөткөндөй, педагогикалык концепцияларды иштеп чыгууга системалык мамиле илгертен бери колдонулуп келген. М.И. Лукьянова (2007), Е.Э. Платова (2013), Ю.А. Рязанцева (2018), М.Н. Скаткин, Я.Н. Турбовский (1986) иштеп чыккан функционалдык системалар теориясы педагогикада колдонууга мүмкүндүк берди. Тарыхый-педагогикалык эмгектер тарбиялоо менен окутуунун теориясы жана практикасынын ар түрдүү тармактарына тиешелүү болгон бир топ материалдарды камтыган. Кыргызстанда тарыхый-педагогикалык изилдөөлөрдү республиканын бир катар илимпоздору

Д.Айтмамбетов (2004), Н.А. Асипова (2018), М.Р. Балтабаев (1995), Т.Е. Исаева (2003), А.М. Мамытов (2014) ж.б. жүргүзүшкөн.

Психологиялык-педагогикалык изилдөөлөрдө Э.Х.Башкаева (2001), Н.В. Кузьмина (1993), Л.И. Анциферова (1980), И.Г. Безуглов, Г.А. Шабанов (1999) жеке адамдын чыгармачылык ишмердүүлүгүнүн ийгилиги көбүнчө бизнеске болгон позитивдүү мамилеге көз каранды экени, ишкердик сапаттары жөндөмдүүлүктөрдүн гана эмес, ошондой эле адамдын функционалдык мүмкүнчүлүктөрүн ушул шартта гана аныктоого болору көрсөтүлгөн.

1. Кыргыз Республикасынын Билим берүү жөнүндө мыйзамы, коомдун экономикалык өнүгүүсүнүн жана социалдык прогрессинин факторлорунун бири катары карайт жана жаш муундарды социалдык өнүгүү муктаждыктарына ийкемдүү жооп берүүгө даярдоо жана анын жаңы рынок шарттарына ылайыкташуу максатын аныктайт. Мына ушуга байланыштуу, экономикалык билим берүү заманбап билим берүүнүн артыкчылыктуу багыттарынын бири болуп эсептелет жана адистин жеке экономикалык маданиятын калыптандыруу – анын маанилүү максаты катары каралат деп эсептейбиз. З.Д. Искакова (2014) рынок системасынын иштөөсүнүн негизги принциптерин жана механизмдерин, мамлекеттик экономикалык саясатты жүргүзүүнү түшүндүрүү үчүн жетиштүү көлөмдө экономикалык теориянын негиздери маселесине токтолуп, «Экономиканын өсүшү, коомдун негизги максаты жана мамлекет жүргүзгөн саясат катары, көбүнчө финансылык системанын туруктуу иштешин камсыз кылууга багытталган макро жана микро деңгээли финансылык саясатка көз каранды, ансыз экономикалык категорияларды объективдүү колдонуу жана чарбалык организмдин өнүгүшүн ойлонууга мүмкүн эмес», – деген түшүндүрмө берет [Теоретические основы финансов, кредита и роль финансовой системы в развитии стратегии Казахстана. – Астана, 2014. – С. 6].

О.В. Архангельская (2004), М.М. Волкова, О.В. Жадин, А.И. Петрик (2000) ж.б. экономикалык жана социалдык-экономикалык билимдер ар бир билимдүү адам үчүн керек деп эсептешет. Студенттерге экономикалык багыттагы билим берүү маселелеринин чечилишинин ар түрдүү аспектилерин С.Я. Батышевдин (1997), В.В. Ивашенконун, А.Б. Плосковитовдун, В.Ю. Виноградовдун, С.В. Кураковдун (2003), В.А. Зерновдун (1999), Ю.К. Бабанскийдин (1982), И.Ф. Фильченкованын (2009) эмгектеринде каралган. Мында дээрлик бардык окумуштуулар заманбап мамлекетте, экономикалык мүнөздөгү фундаменталдык өзгөрүүлөрдү максималдуу түрдө толук эске алуу зарылдыгын белгилешет.

Теориялык изилдөөлөргө жүргүзүлгөн иликтөөлөр жана талдоолор, реалдуу жогорку окуу жайларында, адистерди даярдоонун сапаты коомдук-саясий, экономикалык, уюштуруучулук, материалдык-техникалык, психологиялык, укуктук, маалыматтык жагдайларга көз каранды деп айтууга мүмкүндүк бергендиктен биринчи кезекте педагогикалык каражаттар менен камсыздалуусу зарыл деп эсептейбиз. Алар: билим берүүнүн мазмуну, билим берүү технологиялары, окутуу методикасы, окутуучулар жамаатынын квалификациясы, студенттердин таанып-билүү иш-аракетин уюштуруу. Изилдөөнүн теориялык мааниси, процесстин өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен

педагогикалык категория катарында ЖОЖдо кесиптик билим берүү «Студенттерге экономикалык билим берүүнүн эффективдүүлүгү» деген түшүнүктүн белгилерин мазмундук-дидактикалык моделдин негизинде такталууга тийиш. Демек, коюлган маселени чечүү үчүн зарыл болгон теориялык негиздер жетишээрлик.

Талдоо бир катар **карама-каршылыктарды** аныктоого мүмкүндүк берди:

- эмгек рыногунун заманбап талаптары менен экономикалык адистиктеги студенттерин кесиптик даярдоого болгон кайдыгер мамилелеринин ортосундагы;

- заманбап адистерди даярдоодо студенттердин санынын өсүшү менен билим сапатынын төмөндүгүнүн ортосунда;

- билим берүүнүн стандарттарындагы талаптар менен билим берүү процессиндеги технологиялардын дал келбестиги.

- негизги компетенттүүлүккө ээ болгон экономикалык жактан сабаттуу адиске коомдун муктаждыгы менен ЖОЖдогу студенттердин бул компетенцияларды калыптандыруунун жетишсиз деңгээлинин ортосунда;

Диссертациянын илимий **проблемасы** түзүлгөн карама-каршылыктар экономикалык адистиктеги студенттердин билим сапатын жогорулатууда окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун педагогикалык шарттарын аныктоо. Бул проблеманын маанилүүлүгү жана актуалдуулугу, анын теориялык жана практикалык жактан жетишсиз иштелип чыгышы изилдөөнүн темасын аныктоо үчүн негиз болгон:

Диссертациянын темасынын артыкчылыктуу илимий багыттар, ири илимий программалар (долбоорлор), билим берүү жана илим мекемелери жүргүзгөн негизги изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык иш «Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүүнүн стратегиялык багыттарында» белгиленген милдеттер менен шартталып, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасынын 2016-2021-жж. илимий изилдөө иштеринин тематикалык пландары менен байланышта аткарылды.

Изилдөөнүн максаты: экономикалык адистиктеги студенттердин билим сапатын жогорулатууда окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун педагогикалык шарттарын аныктоо жана аларды эксперимент аркылуу текшерүү.

Алдыга коюлган максатка жетүү диссертацияда төмөнкүдөй **милдеттерди** чечүү менен ишке ашырылды:

1. ЖОЖдо студенттердин билим сапатын жогорулатууда окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун теориялык изилденишин жана өзгөчөлүктөрүн системалаштыруу.

2. Студенттердин билим сапатын жогорулатуунун теориялык моделин жана педагогикалык шарттарды иштеп чыгуу.

3. Аныкталган педагогикалык моделдин жана шарттардын натыйжалуулугун эксперимент аркылуу текшерүү жана жыйынтыктоо.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы: ЖОЖдо студенттердин билим сапатын жогорулатууда окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун теориялык негиздери ачыкталды; студенттердин билим сапатын жаңы технологияларды колдонуу аркылуу жогорулатууга өбөлгө түзүүчү теориялык модель жана педагогикалык шарттар иштелип чыкты; студенттердин билим сапатынын жогорулашы эксперименталдык иш аркылуу далилденди. Теориялык жоболордун жана изилдөөнүн натыйжаларынын негизинде экономикалык профилдеги дисциплиналарды үйрөнүү процессинде жогорку окуу жайынын студенттеринин окуу-таанып билүү ишмердигин ыраттуулугу боюнча методикалык сунуштар иштелип чыкты. Дисциплиналар аралык жана атайын илимий изилдөө ыкмаларын бириктирген тутумдаштырылган методу негизделген бирдиктүү таанып-билүү, калыптандыруу техникасы колдонулуп, адисти даярдоонун структуралык-логикалык схемасынын курулушу дисциплиналар аралык билим берүү формаларын логикалык айкалыштырган блоктор (ДАДБ) түзүлдү.

Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү: студенттерге экономикалык билим берүү процессинин программалык-методикалык камсыздалышын «Бизнес-пландоо», «Инновациялык менеджмент» дисциплиналары боюнча жумушчу программа, методикалык сунуштар жана практикалык сабактарда колдонулуучу усулдар иштелип чыккандыгында. Изилдөөдөгү теориялык жоболорду жана тыянактарды жогорку билим берүүнүн сапат тутумдарын түзүүдө, кадрларды даярдоонун сапатын жогорулатууга багытталган билим берүү процессине педагогикалык моделдерди жана технологияларды иштеп чыгууда колдонууга болот.

Диссертациядагы коргоого сунушталуучу негизги жоболор:

1. ЖОЖдо студенттердин экономикалык билим сапатын жогорулатууда окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун аныкталган теориялык изилдениши жана системалаштырылган өзгөчөлүктөрү билим берүүнүн сапатынын педагогикалык камсыздалышынын илимий жана колдонмо негиздери анын базалык категорияларын системалаштырууну талап кылат.

2. Студенттердин билим сапатын жогорулатуунун теориялык модели студенттердин билим сапатын жаңы технологияларды колдонуу аркылуу жогорулатуунун белгиленген стандарттарга жана мыкты үлгүлөргө туура келүүчү билим берүү процессинин жана анын натыйжаларынын жогорку сапатына жетишүү үчүн уюштуруучу, дидактикалык, методикалык, илимий ресурстарын бириктирет; иштелип чыккан педагогикалык шарттар: студенттерге экономикалык билим берүүнүн инновациялык мүнөзү; экономикалык контексттеги билим берүү чөйрөсүнүн алкагында ишмердикти ишке ашыруу; студенттердин кесиптик даярдыгы деңгээлинин жеке багытталган диагностикасын ишке ашыруу.

3. Эксперимент аркылуу далилденген жогорку окуу жайларда билим сапатын жогорулатууда ой жүгүртүү жөндөмүнөн көрүнгөн билим деңгээлин, аналитикалык жөндөмүнүн калыптауусун, прогностикалык багыттоосунун, рефлексивдик позициясынын пайда болуусунун педагогикалык камсыздалышынын эффективдүүлүгү.

Издөнүүчүнүн жеке салымы: издөнүүчү тарабынан студенттерге экономикалык билим берүү процессинин программалык-методикалык камсыздоо максатында («Экономикалык теория», «Менеджмент», «Бизнес-пландоо», «Инновациялык менеджмент» дисциплиналары боюнча окуу-методикалык комплекстер, практикалык сабактарда колдонулуучу усулдар, методикалык сунуштар иштелип чыкты.

Изилдөөнүн натыйжаларын апробациялоо жана жайылтуу: эксперименталдык иш процессинде, ошондой эле Ж.Баласагын атындагы улуттук университетинин жогорку билим берүү мекемелеринде жыл сайын өтүлүүчү ЖОЖдор аралык илимий-практикалык конференцияларда (2016-2018-жж.); Эл аралык Кувейт университетинде (2019-2020-жж.), Эл аралык Ала-Тоо университетинде (2020-2021-жж.) болуп өткөн «Кыргызстандагы билим берүүнү гумандаштыруу», ЖОЖдор аралык илимий-практикалык конференцияда доклад аркылуу баяндоо, экономикалык профилдеги кафедралардын жамааты жана жетекчилери алдында билдирүү жасоо жана жыйынтыктоо; мамлекеттик басылмаларда көйгөйлүү материалдарды жарыялоо, илимий эмгектердин жыйнактарында изилдөө материалдарын чыгаруу аркылуу ишке ашырылды.

Диссертациянын натыйжаларынын жарыяланышынын толуктугу. Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары боюнча 15 макала, анын ичинен 2 макала РИНЦ системасында жарык көргөн.

Диссертациянын түзүлүшү жана көлөмү: Диссертациялык иш изилдөөнүн илимий негизин камтыган киришүүдөн, үч главадан жана алардан пайда болгон корутундулардан, жалпы корутундудан, колдонулган адабияттардын тизмесинен турат. Жалпы көлөмү – 163 бет.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө изилдөөнүн актуалдуулугу, максаты жана милдеттери, илимий жаңылыгы, практикалык мааниси, коргоого сунушталган жоболор, аткарылган ишке издөнүүчүнүн кошкон жеке салымы жана анын ишинин басылмаларда жарыяланышы, диссертациялык иштин түзүлүшү, көлөмү көрсөтүлгөн.

Биринчи глава «ЖОЖдо студенттердин билим сапатын жогорулатууда окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун теориялык негиздери» деп аталып, анда түрдүү булактардын негизинде изилдөөнүн биринчи милдети катары белгиленген жогорку окуу жайынын студенттеринин билим сапатын жогорулатуунун базалык түшүнүктөрү жана ЖОЖдо кесиптик даярдоо процессинде студенттердин экономикалык билим сапатын жогорулатууда жаңы технологияларды колдонуунун өзгөчөлүктөрүнүн педагогикалык билимдер системасындагы ордун айкындоого байланыштуу теориялык көз караштар талдоого алынды. *Билим сапаты* – кандай болууга тийиш жана ал кандай максат үчүн кызмат кылуусу керек деген коомдо орун алган түшүнүктөргө билим берүү процессинде анын натыйжаларынын ылайык келүүсүнүн чен-өлчөмүн туюндуруучу интегралдык мүнөздөмө, белгилүү бир

максатка жетүү жана жашоонун сапатын жакшыртуу үчүн аны колдонуунун конкреттүү шарттарында алынган билимдин актуалдуулугу.

Билим берүүнүн сапатын азыркы учурда анын социалдык натыйжалуулугун шарттоочу төмөнкү факторлорго таянып *аныкталат*:

- ишмердиктин бул же тигил чөйрөсүндөгү руханий маданияттын жана тажрыйбанын мыкты жетишкендиктерин камтыган мазмун;

- педагог кызматкерлердин жогорку кесиптик чеберчилиги;

- жаңы педагогикалык технологиялар жана аларга ылайык келүүчү материалдык-техникалык жабдуулар;

- калктын билим алууга болгон муктаждыгынын толуктугу аркылуу, ошондой эле билимдин сапаты анын фундаменталдык мүнөзү, тереңдиги жана окуу жайын аяктагандан кийин ишке болгон талап.

Билим берүүнүн сапатын *түшүнүүгө* мамиле төмөнкү ырааттуулукта көрсөтүлүшү мүмкүн: билим алып жүрүүчү; билим берүү; билим алуучу; билим берүү ыкмаларынын сезимталдыгы; билимдин негиздери; алынган билимге болгон талап; жаңы билимдерди алуу. Себеби коомдун интеллектуалдык, маданий, руханий абалын түзүүчү бул билим. Ал эми билим берүүнүн мазмуну жана анын багыты билим берүү программаларын жана стандарттарын чагылдырат.

Бүгүнкү күндө билим сапатынын эң маанилүү *критерийлери*: студенттердин окуудагы жеке жетишкендиктери; окутуучулардын кесипкөйлүгү; окуу процессин уюштуруу; инновациялык ишмердүүлүк.

Азыркы илимий-техникалык революция окутуунун жаңы технологияларынын өнүгүшү менен *мүнөздөлөт*. Жаңы технологияларды колдонуунун теориялык негиздеринин изилденүү деңгээли илимий-методикалык адабияттардын көз караштарында биз, жаңы технологиялардын кээ бир мүнөздөмөлөрүн атайбыз:

- практикалык максаттарга жетүү үчүн техникалык ыкма;

- билим деңгээлин жогорулатуу үчүн талап кылынган ыкмалардын жыйындысы;

- адистин иш-аракетин уюштурууда жол-жоболордун жана ыкмалардын жыйындысы;

Демек, жаңы технология жаралмайынча, жеке чеберчилик үстөмдүк кылат. Индивидуалдык чеберчилик өркүндөгөн сайын «коллективдик чыгармачылык», «коллективдик чеберчилик» өсүп, өнүгүп, анын топтолгон көрүнүшү жаңы технология болуп саналат. Жекече чеберчиликте негизделген иш-аракеттерди технологияга негизделген иш-аракеттер менен *изилдөө* жана *салыштыруу* пайдалуу. Жаңы экономикалык шарттар адистерди даярдоого жаңыча мамилени талап кылат. Келечектеги экономисттер, өлкөнүн экономикасын көтөрүүдө өндүрүштүк технологияларды өркүндөтүү менен бирге алдыга кадам ташташы керек. Ошондуктан, окуу процессинин жаңы формаларын киргизүү өзгөчө мааниге ээ.

2000-жылдан тартып бүгүнкү күнгө чейин жазылган докторлук жана кандидаттык диссертацияларда жогорку билим берүүнүн сапаын жогорулатууда төмөнкүлөр каралган:

- окутуу процессин модернизациялоо (А. Мамытов (2014));
- аккредитация жогорку билим берүүнүн сапатын текшерүүнүн формасынын бири катары (Ш.Ч. Султанбеков (2010));
- жарандык ЖОЖдо запастагы болочок офицерлердин чыгармачыл ишмердигин калыптандыруунун педагогикалык шарттары (А.У. Кыдыргачев (2015));
- студенттердин окуу ишмердигиндеги өзүн-өзү башкаруусунун психологиялык-педагогикалык аспекти (С.Ш. Кошонова (2011));
- техникалык ЖОЖдо адистерди даярдоонун сапатын камсыздоо системасын калыптандыруу (П.К. Купуев (1985));
- жогорку мектепте ар түрдүү профилдеги адистерди даярдоону педагогикалык камсыздоонун теориялык негиздери (Д.Б. Бабаев (2008)).
- Тажикстан Республикасынын жогорку окуу жайларында экономикалык профилдеги студенттерге кесиптик билим берүүнүн педагогикалык системасы (Л.А. Абдулхолиқзода (2020)).

Окутуунун сапаты, маңызы, мазмуну биринчи кезекте, процесстин катышуучуларына багытталган, анткени, коомдун талаптарына жооп берүү зарылчылыгы келип чыгат. Изилдөөнүн көз карашында сөз экономикалык билим берүүдө жаңы технологияларды колдонуу менен студенттердин билим сапатын жогорулатуунун педагогикалык аспекти тууралуу болду. Биздин пикирибизче, биринчи кезекте, зарыл болгон жана жетиштүү педагогикалык шарттардын комплексин ишке ашыруу аркылуу жүзөгө ашырылат.

Изилдөөнүн биринчи милдетинде, жогорку окуу жайларында билим сапатын жогорулатууда педагогикалык жактан камсыздоо көйгөйүнүн көлөмдүү жана ар тараптуу мүнөзүн эске алуу менен диссертациялык изилдөө жаатында жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн натыйжаларын дисциплиналар аралык иликтөөнүн жана түшүнүүнүн негизинде жүргүзүлүп системалаштырылды.

Жогорку окуу жайларынын билим берүү сапаты маселеси бүгүнкү күндө актуалдуу болуп эсептелет. «Билим берүүнүн сапаты» түшүнүгү ата мекендик педагогикада ар кандай түшүндүрүлөт.

Эгерде билим берүү философиясы «эмнеге үйрөтүш керек?» деген суроого жооп берсе, анда педагогикалык технологиялар «кантип үйрөтүү керек?» деген суроого жооп берет.

Келечектеги адистердин компетенттүүлүгү, кадрларды даярдоо системасын өркүндөтүү, билим берүүнүн жаңы технологияларын иштеп чыгуу бүгүнкү күндүн негизги актуалдуу милдеттеринин бири болгондуктан биз:

- студенттердин *билим сапатын*, акыл жөндөмдүүлүгүн, компетенттүү маселенин абалын жана маңызын так чагылдырган билим деңгээлин калыптандыруу;
- *прогноздоо* – мамлекеттин, мамлекеттик органдардын, чарба жүргүзүүчү субъекттердин өлкөнүн өнүгүү келечегин иштеп чыгуу боюнча

максаттуу иш-аракети. Демек, студенттин экономикалык процессти башкаруу менен байланышкан ички туюмунун, көрөгөчтүгүнүн, максатынын так идеяга болгон *прогностикалык багыттоосун* калыптандыруу;

– бир катар конкреттүү көндүмдөрдөн турган экономикалык кубулуштарды талдай билүү, ар бир элементти түшүнүү, бири-бири менен байланышын, өз ара аракеттенүүсүн, экономикалык теорияда каралып жаткан кубулуштарга тиешелүү жоболорду, тыянактарды, мыйзам ченемдүүлүктөрдү табуу, үстөмдүк кылган экономикалык маселени иштеп чыгуу жана аны чечүүнүн мыкты жолдорун табуу *аналитикалык жөндөмүн калыптандыруу*;

– сырттан байкоочу позициясын ээлөө, ишмердүүлүктөн алыстоо жана уюмдун кыйынчылыктарын «сырттан» талдоо, катышуучуларды түшүнүү жана баалоо, алардын ишмердүүлүгүн чыгармачылык менен жөнгө салуу жана жаңыларын моделдөө жөндөмү, кыйынчылыктардын себебин издөөгө мүмкүндүк берген *рефлексивдик позициясынын пайда болуу* деңгээлдерин калыптандыруу жана жогорулатуу.

Экинчи глава «Окутуунун жаңы технологияларын колдонууда өбөлгө түзүүчү усулдары изилдөөнүн материалдары жана методдору» деп аталып, анда экономикалык адистиктеги студенттердин билим сапатын жаңы технологияларды колдонуу аркылуу жогорулатууга өбөлгө түзүүчү изилдөө усулдары, теориялык модели, педагогикалык шарттары орун алды.

Жаңы технологияларын колдонуунун аныктоодо биз *изилдөөнүн объектиси* – ЖОЖдогу экономикалык адистиктеги студенттердин билим сапатын жогорулатуудагы окутуу процесси, ал эми *изилдөөнүн предмети* – билим сапатын жогорулатуунун *педагогикалык шарттары*.

Изилдөөнүн аныктоочу этабында жүргүзүлгөн экспериментте жалпысынан студенттердин экономикалык билимдерди өздөштүрүү деңгээлинин төмөндүгү, ошого жараша окутуунун сапатынын жетишсиздиги, теманы түшүнүүдөгү көйгөйлөр, кызыкчылыктарынын өзгөрүүсү, тандалган максаттан көңүл калуусу, өзүнүн ийгилигинен шектенүүсү, кээ-бир студенттин таанып-билүүнүн зарылдыгын колдой турган ресурсун жок кылган стресс абалы, окуу жайга болгон окуу төлөмдөрү (контракт), студенттерде энтузиазмдын жотугугу аныкталып, студенттердин билимге болгон кызыгуусун арттыруу максатында **окутуунун жаңы технологияларынын 5 түрүн тандап алдык:** Окутууда колдонулуучу бул жаңы технологиялар илимий үлгү катарында берилип артыкчылыктары (*приоритет*) технологиялардын өзгүчөлүктөрүндө (*особенности*) сүрөттөлгөн.

1. Көйгөйлүү окуу технологиясы. Көйгөйлүү технологиянын максаты – билим, көндүм, чеберчилик жөндөмүнө ээ болуу, өз алдынча ишмердүүлүк усулдарын өздөштүрүү, таанып-билүү жана чыгармачылык жөндөмдөрдү өнүктүрүү.

2. Көп баскычтуу тренинг. Бул окутуу технологиясы студенттердин алдында турган проблемалуу жагдайларда чыгармачылык менен чечүүнүн тынымсыз өсүшүнүн принциби.

3. Изилдөө технологиясы. Изилдөө ыкмасынын алкагында окутуу, студенттердин түз тажрыйбасына, анын издөө процессинде кеңейишине, изилдөө ишмердүүлүгүнө, дүйнөнүн активдүү өнүгүшүнө негизделет.

4. Кызматташтыкта окутуу технологиясы. Топтун мүчөлөрүнүн өз ара көз карандылыгы; топтун ар бир мүчөсүнүн жеке ийгилиги жана топтун ийгилиги үчүн студенттин жеке жоопкерчилиги; топтогу биргелешкен билим берүү жана таанып билүү ишмердүүлүгү; топтун ишине жалпы баа берүү.

5. «Minor» технологиясы. Болочоктогу экономисттин керектүү маалыматты жана эмгек ишмердүүлүгүнүн маалыматтарын натыйжалуу жана эффективдүү иштеп чыгууга, сорттоого жана сактоого мүмкүндүк берет.

Андыктан, белгиленген окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун *педагогикалык шарттарын иштеп чыгуу зарылчылыгы келип чыкты*. Жүргүзүлгөн изилдөөлөр көтөрүлгөн проблеманын актуалдуулугун, ошондой эле учурдагы кырдаалды ондоо үчүн кандайдыр бир чараларды көрүү зарылдыгын ачык көрсөтүп тургандыгын *көрсөттү*. Изилдөөнүн предмети аныкталган карама-каршылыктарды жоюуга багытталган.

Педагогикалык шарттарды аныктоодо процесстин модели иштелип чыкты. Жалпылап айтканда, моделдөөгө таанып билүүнүн теориялык жана эксперименталдык дээрлик бардык усулдары негизделет. Изилдөөнүн *экинчи милдетинин* алкагында экономикалык адистиктеги студенттердин билим сапатын жогорулатуунун *модели жана шарттары* аныкталды (*2.1-сүрөт*). Түзүлгөн моделге ылайык коюлган *максат* окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун педагогикалык шарттарын аныктоо болуп эсептелип, максатка жетиш үчүн *түзүмдүк, функционалдык компоненттерди* иштеп чыктык. Бул компоненттер максатка-ылайыктуулук, оптималдуулук, алгылыктуулук, жеткиликтүүлүк, максаттуулук, жана прогрессивдүүлүк *принциптерине* таянды. Бул принциптердин негизинде *изилдөө усулдары жана жаңы технологияларды* колдонуу менен *педагогикалык 3 шарт иштелип чыкты*. Окутуунун жаңы технолгияларын колдонуу менен экономикалык адистиктеги студенттердин экономикалык билим сапаты, аналитикалык жөндөмү, прогностикалык багыттоосу, рефлексивдик жөндөмү, *жогорку, ортоңку, төмөнкү деңгээлдеринин* жогорулашы аныкталып, *натыйжада* экономикалык адистиктеги студенттердин билим сапаты жогорулады.

Экономикалык адистиктеги студенттердин билим сапатын жаңы технологияларды колдонуу аркылуу жогорулатууга өбөлгө түзүүчү изилдөө усулдарынын бири – практикалык сабактарда колдонулуучу «*5 кутуча*» усулу колдонулду. Усулдун маңызы: студенттер өз алдынча финансылык максат коет, чыгымдардын түрлөрүн аныкташат, бюджетти пландашат, финансылык масаттарды коёт.

– финансылык максаттарды коюу – финансылык пландоодо, максат так болуусу зарыл. Финансылык максаттарды ишке ашыруу мөөнөтү боюнча бөлүнөт;

– чыгымдардын түрлөрү – күнүмдүк, пландалган, стратегиялык;

– бюджетти аныктоо – мамлекеттик бюджет, ишкана бюджети, үй-бүлө бюджети, жеке бюджет.

Изилдөөнүн жүрүшүндө киреше-чыгашынын категориялары, акча тартыштыгынын психологиялык себептери жана студент жаштардын аң-сезимине сиңип калган 4 жаңылыштык аныкталып, бул ката-жаңылыштыктар кайдан келип чыккандыгы изилденди. Бул изилдөөлөрдүн жана жүйөөлөрдүн канчалык деңгээлде маанилүү экендигин карап чыгып, жаңылыш түшүнүктөрдөн, туура эмес психологиялык мамилелерден кантип арылууга боло тургандыгы жөнүндө студенттерге сунуштар берилди.

Изилдөөдө, экономика предметине шайкеш келген, бирин-бири толуктоочу методдордун комплекси пайдаланылды жана төмөнкүдөй усулдардын комплекси колдонулду: байкоо жүргүзүү, изилдөө методу, баарлашуу, тесирлөө. Бул ымалардын изилөө максаты, жыйынтыктары аныкталып баарлашуу схемасы түзүлдү. Жопторду таалдоо пайыздык (%) жол менен аныкталды.

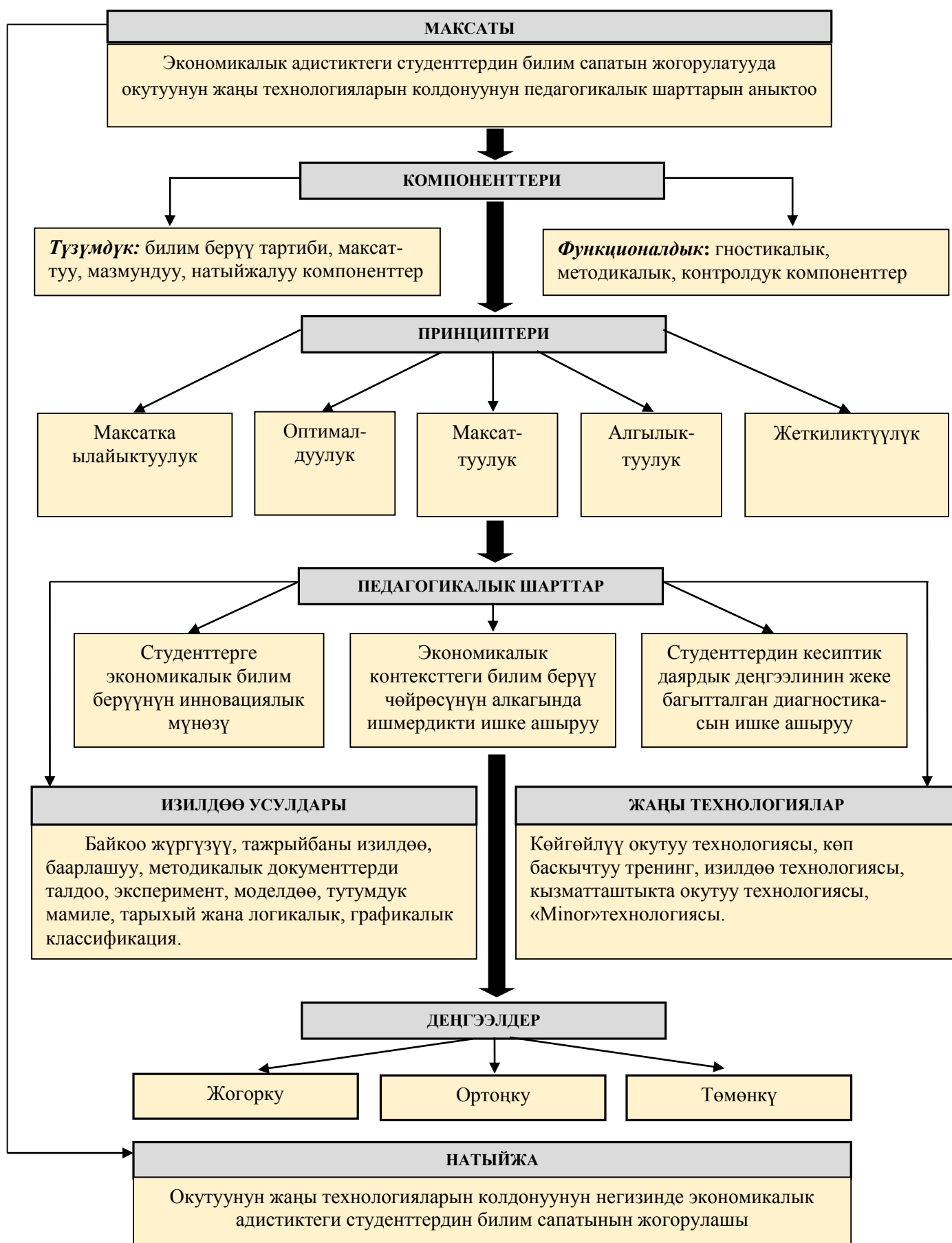
Биздин изилдөө максатыбыз менен объектиге ылайык маселесин туура чечүүдө маанилүү максаттар жана милдеттерге жараша шарт түзүлүшү керек деп эсептейбиз. Экономикалык адистиктеги студенттердин билим сапатын жогорулатууда окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун педагогикалык шарттарын аныктоо бул проблеманын маанилүүлүгү жана актуалдуулугу, анын теориялык жана практикалык жактан жетишсиз иштелип чыгышы экономикалык билим берүүнүн эффективдүүлүгүн педагогикалык камсыздоо, зарыл болгон жана жетиштүү **педагогикалык шарттардын** комплексин ишке ашыруу аркылуу жүзөгө ашырылат:

1. Студенттерге экономикалык билим берүүнүн инновациялык мүнөзү. Коомдогу акыркы өзгөрүүлөр, дүйнөлүк экономиканын ааламдашуу шартында менталитет жана тереңирээк ой жүгүртүү, жаңы талаптарды коюууда. Жаңы муунга билим берүү стандарттарын колдонуу менен байланышкан кесиптик билим берүү уюмдарындагы заманбап билим берүү системасы студенттердин жеке өнүгүүсүнө, өзүн-өзү ишке ашырууга жана өзүн өзү өнүктүрүүгө шарттарды түзүүгө, окуу процессинде ийгиликтерге жетүүгө багытталып, окутуучудан толугу менен жаңы багытты колдонууну талап кылат.

2. Экономикалык контексттеги билим берүү чөйрөсүнүн алкагында ишмердикти ишке ашыруу. Билим берүү процессинде заманбап билим берүү технологияларын колдонуу менен маалыматтык, чагылдыруучу, экономикалык контексттеги окуу жана студенттердин ой-жүгүртүү активдүүлүгүн жогорулатууга багытталган тренингдерди өткөрүү үчүн мультимедиялык программалардын спектрин кеңейтүү, окуу сессиялары үчүн компьютердик программалык камсыздоо банкын түзүү ишмердиги менен ишке ашыруу.

3. Студенттердин кесиптик даярдык деңгээлинин жеке багытталган диагностикасын ишке ашыруу. Негизинен, кеп эффективдүүлүктүн көрсөткүчтөрү жана критерийлери тууралуу жүрүп жатат. Билим берүүнүн сапатын камсыздоо кесиптик билим берүүнүн мониторингин диагностикалоо процессин комплекстүү ишке ашырууну билдирет.

Педагогикалык процесстин максаты, компоненттери, принциптери, мазмуну, активдүүлүгү, натыйжасы окуу планынын алкагында кошумча билим берүү программасында орун алды: финансылык сабаттуулук; бизнес-пландоо; лидерлик жана коммуникативдүү жөндөмдөр; стратегиялык ой жүгүртүү.

2.1-сүрөт. Окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун негизинде экономикалык адистиктеги студенттердин билим сапатынын жогорулашынын модели.

Үчүнчү глава «ЖОЖдун экономика адистигинин студенттеринин билим сапатын жогорулатуу үчүн жүргүзүлгөн эксперименталдык иштин натыйжасы» деген аталышта берилип, эксперименталдык ишти уюштуруунун максаты, мазмуну жана этаптары, эксперименталдык иштин жыйынтыгы берилет. Бул главада алынган маалыматтардын негизинде эксперименталдык ишти уюштуруунун технологиясы, кесиптик даярдоо процессинде студенттердин экономикалык билим сапатын жогорулатууда жаңы технологияларды колдонуунун методикасы сүрөттөлдү, ошондой эле алынган натыйжалар иликтөөгө алынып, корутундулар чыгарылды. Диссертациянын үчүнчү бөлүмүндө эксперименталдык иштин багытын жана кесиптик даярдоо процессинин мисалында студенттердин экономикалык билим сапатын жогорулатуунун педагогикалык шарттарынын комплексин иштеп чыгуу жана ишке ашыруу боюнча эксперименталдык иштердин милдеттерин аныктоону максат кылып, анын натыйжалуу иштешин баалоонун негизги *көрсөткүчтөрү* аныкталды: *когнитивдик, маанилүү иш-аракеттик, коммуникативдик, позициялык.*

Билим берүү системасы аркылуу ишке ашырылып жаткан экономикалык билим сапатын жогорулатуу процессинде баалоонун негизги когнитивдик, маанилүү иш-аракеттик, коммуникативдик, позициялык көрсөткүчтөрүнүн *критерийлерин* белгиледик.

Изилдөөнүн жүрүшүндө биз келечектеги экономистердин билим сапатын, аналитикалык жөндөмүн, прогностикалык багыттоосун, рефлексивдик позициясынын пайда болуу деңгээлдерин калыптандыруу үчүн айрым академиялык дисциплиналардын потенциалдуу мүмкүнчүлүктөрүн изилдедик. Жүргүзүлгөн иштер болочок экономистердин жогоруда аталган деңгээлдерин калыптандыруу окуп жаткан бардык академиялык дисциплиналарды окуу процесинин жүрүшүндө болорун көрсөттү. Бул жерде жалпы кесиптик жана предметтик циклдердин субъекттери маанилүү ролду ойнойт. Изилдөөчү тарабынан «Инновациялык менеджмент» жана «Бизнес-пландоо» дисциплинасында билим сапатын жогорулатууну калыптандыруу карталары иштелип чыккан (*4-тиркеме*).

«Көйгөйлүү окуу технологиясы», «Экономика» жана «Менеджмент» предметтери боюнча сабак өтүүдө колдонулду. Студенттердин прогностикалык багыттоочу жөндөмдөрүн өнүктүрүүгө негизделет.

«Көп баскычтуу тренинг» жаңы технологиясын «Инновациялык менеджмент», «Дүйнөлүк экономика» предметтеринен сабак өтүүдө колдонулду. Окуу материалынын тереңдигин жана татаалдыгын ар бир студент инсандык жөндөмдүүлүгүнө жана индивидуалдуу өзгөчөлүктөрүнө жараша кабыл алып, аналитикалык жөндөмдөрүнүн деңгээли, рефлексиялык позициясынын пайда болуу деңгээли калыптанат. Калыптандыруучу эксперименттин жүрүшүндө, сабактын максаттарына жана милдеттерине жараша, окутууда өбөлгө түзүүчү *түшүндүрмө-иллюстрациялык, проблемалык семинардын технологиясы* колдонулуп, салттуу билим берүү технологияларына өбөлгө болору аныкталды.

Билим берүү стандарттарында белгиленген темалар билим берүүнүн бардык баскычтары үчүн бирдей бойдон эле калат. Биздин изилдөө көрсөткөндөй, келечектеги экономистердин жаңы технологияларды колдонуунун негизинде билим сапатын жогорулатуунун негизги формалары: мыкты билим берүү программасы үчүн конкурстар, илимий иштерди уюштуруунун формалары, курстук иштер жана тезистер, олимпиадалар, кесиптик чеберчилик конкурстары, тематикалык кечтер, талаштар ж.б. Демек, компетенттүү экономистти тарбиялоодо, билим берүүдө, ага ар кандай методдордун айкалышын алардын ар бири тийиштүү деңгээлде колдонулуп, туураланып жана башка ыкмалар менен толукталууга тийиш.

Калыптандыруучу экспериментти жүргүзүү үчүн эксперименталдык жана текшерүүчү топтор түзүлдү. Статистикалык жаткан 30дан кем эмес респонденттерди камтыган пайыздык бөлүштүрүү ишенимдүү болуп эсептелет. Бул учурда, тандалма популяциянын көлөмүн аныктоо үчүн критерий катары жалпы популяциянын элементтеринин текшерүү өзгөчөлүктөрүнүн сандык маанилери, тагыраак айтканда, аларды чачыратылышы (дисперсиясы) эске алынды. Дисперсия канчалык чоң болсо, тандалган жыйындынын көлөмү да ошончо чоң жана тескерисинче болот. Бул учурда, дисперсиянын анча чоң эмес чоңдугун эске алуу менен ар бир 5чи бирдик тандалып алынды. Жалпы сандын чоңдугу $n=N/K$ формуласы боюнча аныкталды, мында n – тандалган сандын чоңдугу, N – башкы сан, K – тандоодогу кадам болуп эсептелет.

$n = 478/5=95.6$. Үчүнчү, төртүнчү курстун күндүзгү бөлүмдө окуган 478 студенттер түзүп, эксперименталдык топтун негизин аталган курста окуган студенттердин баары түздү.

Эксперименталдык иштин башында биз төмөндөгүдөй *гипотеза* койдук: *эгерде*, окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун теориялык изилдениши жана өзгөчөлүктөрү системалаштырылса; студенттердин билим сапатын жогорулатуунун педагогикалык шарттары жана модели иштелип чыкса; жогорку окуу жайларда билим берүүнүн сапатын педагогикалык камсыздалышынын эффективдүүлүгүн эксперимент аркылуу далилденсе; *анда* ЖОЖдун экономика адистиктеги студенттеринин билим сапаты жогорулайт.

Жогорку окуу жайлардын студенттеринин билим сапатын жогорулатууда окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун компоненти катары экономикалык билим берүүнү эффективдүү башкарууга күбө болгон эксперименттин жыйынтыктары берилген. Педагогикалык эксперименттин калыптануу этабы 2019-жылдан 2021-жылга чейин Эл аралык Кувейт университетинде жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин базасында өттү.

Профессионалдык даярдоо процессинде студенттердин экономикалык билим деңгээлинин сапаттык өсүшүн баалоо χ^2 (хи-квадрат) критерийинин жардамы менен ишке ашырылды. Текшерилген гипотезанын конкреттүү формулировкасы ар кандай болот. Бардык статистикалык инструменттер сыяктуу эле, Пирсондун χ^2 хи-квадратынын өзүнүн эрежелери, артыкчылыктары жана колдонуунун чектөөлөрү бар. Бул критерийди тандоо

натыйжаларды баалоонун ыкмасы талданган статистикалык бөлүштүрүүнү функция катары кароого жол бербөө жана бөлүштүрүүнүн параметрлерин алдын ала эсептөөнү билдирбей тургандыгы менен түшүндүрүлөт. Демек, окуу процессинде студенттердин экономикалык билимди өздөштүрүү деңгээли болгон ирээттик критерийлерге карата колдонулушу эксперименталдык изилдөөлөрдүн натыйжаларын «ишенимдүү деңгээли» менен баалоого мүмкүндүк берет. Эксперименталдык жана контролдук топторду жыйынтыктоо боюнча χ^2 тын эмпирикалык маанисин эсептейбиз

χ^2 Хи-квадрат критерийи формула (2) боюнча эсептелген.

$$\chi^2 = \frac{1}{N_1 N_2} \sum_{i=1}^0 \frac{(N_1 O_{2i} - N_2 O_{1i})^2}{O_{1i} + O_{2i}}$$

Мында, N_1 – эксперименталдык тайпадагы студенттердин саны; N_2 – контролдоо тобундагы студенттердин саны; O_{1i} – эксперименталдык тайпадагы экономикалык билим берүүнүн мазмунун өздөштүрүүнүн i деңгээлинде турган студенттердин саны; O_{2i} – экономикалык билим берүүнүн мазмунун өздөштүрүүнүн i деңгээлинде турган контролдук тайпанын студенттерин саны; C – деңгээлдердин саны (« i »).

Бул формуланы ар бир деңгээлде бештен кем эмес студент болгондо гана колдондук. Болбосо, биз деңгээлдерди бириктирип, χ^2 (хи-квадрат) критерийи менен эсептелген формулага (3) таяндык.

$$\chi^2 = \frac{N(O_{11}O_{22} - O_{12}O_{21})^2}{N_1 N_2 (O_{11} + O_{21})(O_{12} + O_{22})}$$

Мында, N – студенттердин жалпы саны; N_1 – эксперименталдык тайпадагы студенттердин саны; N_2 – контролдоо тобундагы студенттердин саны; O_{11} O_{21} – эксперименталдык жана контролдук студенттердин саны тайпалар, тиешелүүлүгүнө жараша, төмөнкү деңгээлде; O_{12} O_{22} – эксперименталдык жана контролдук тайпалардагы студенттердин саны тиешелүүлүгүнө жараша жогорку деңгээлде. Эксперименталдык жана контролдук топтордун жыйынтыктоо боюнча χ^2 тын эмпирикалык маанисин эсептейбиз.

Педагогикалык эксперименттерде кабыл алынган маанилүүлүк $\alpha=0,05$ деңгээлинде $V=c-1=4-1=3$ эркиндик даражасында χ^2 критикалык мааниси $\chi^2_{крит} = 7.12$

$$\chi^2_{эмп} = \frac{1}{60 \cdot 61 \cdot 58 \cdot 59} \left[\frac{(60 \cdot 9 - 61 \cdot 7 - 58 \cdot 9 - 59 \cdot 5)^2}{9 + 7 + 9 + 5} + \frac{(60 \cdot 20 - 61 \cdot 21 - 58 \cdot 18 - 59 \cdot 21)^2}{20 + 21 + 18 + 21} + \frac{(60 \cdot 31 - 61 \cdot 33 - 58 \cdot 31 - 59 \cdot 36)^2}{31 + 33 + 31 + 36} \right] = 1.32.$$

Тайпалардын экспериментке чейинки студенттерге салттуу билим берүүнүн натыйжалуулугу текшерилди орточо $\chi^2_{эмп} < \chi^2_{крит} \div (1.32 < 7.12)$

түзүлдү, ошондуктан эксперименталдык жана контролдук тайпаларда билим сапатынын, жөндөмдөрүндө, билгичтиктеринде олуттуу өзгөрүү байкалган жок.

$$X^2_{эмт} = \frac{1}{62 \cdot 61 \cdot 58 \cdot 59} \left[\frac{(62 \cdot 25 - 61 \cdot 23 - 58 \cdot 24 - 59 \cdot 21)^2}{25 + 23 + 24 + 21} + \frac{(62 \cdot 24 - 61 \cdot 29 - 58 \cdot 24 - 59 \cdot 29)^2}{24 + 29 + 24 + 29} + \frac{(62 \cdot 13 - 61 \cdot 9 - 58 \cdot 10 - 59 \cdot 9)^2}{13 + 9 + 10 + 9} \right] = 9.09$$

Ал эми эксперименттен кийинки студенттерге окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун негизинде $X^2_{эмт} > X^2_{крит} \div (9.0 > 7.12)$ демек, эксперименталдык жана контролдук тайпалардын ортосунда олуттуу айырма болду. Педагогикалык эксперименттин жыйынтыгында, 3.1-3.3 таблицалардан жана 3.1-3.2 диаграммалардан көрүнүп тургандай, студенттердин экономикалык билимдин сапаты, прогностикалык багыттоосу, аналитикалык жөндөмү, рефлексивдик позициясы жогорулагандыгын көрсөттү.

Окутуу процессинде студенттердин экономикалык билимди өздөштүрүүсүнө педагогикалык шарттардын тийгизген таасиринин жыйынтыктары 3.1-таблицада жана 3.1-3.2-диаграммаларда көрсөтүлгөн.

Экспериментке жалпысынан 238 студент катыштып, жүргүзүлгөн талдоо көрсөткөндөй, педагогикалык процессти уюштуруу мүнөзү студенттерге экономикалык кесиптик билим берүү процессинде М-1, Э-1, Э-2, Э-3 эксперименталдык тайпаларда олуттуу өздөштүрүү биз тандаган үч шартта тең талдоонун натыйжалуулугуна таасир этет.

Таблица 3.1. – Окутуу процессинде студенттердин экономикалык билимди өздөштүрүүсүнө педагогикалык шарттардын тийгизген таасиринин жыйынтыктары

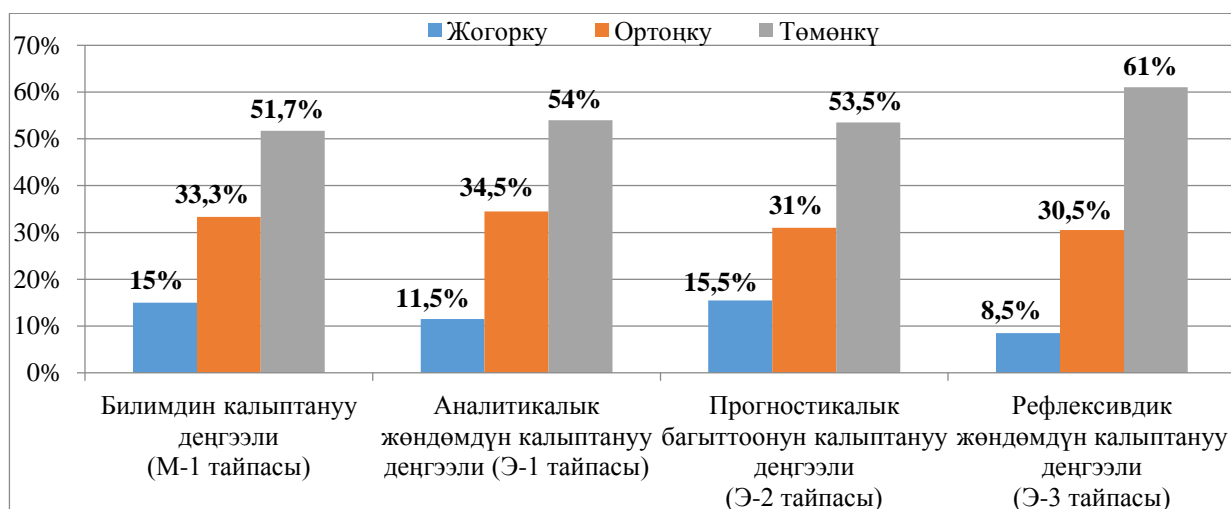
Ой-жүгүртүү жөндөмүнөн көрүнгөн экономикалык билимдин калыптануу деңгээли	Эксперименттин башы (М-1 тайпасы)		Эксперименттин аягы (М-1 тайпасы)	
	Саны	%	Саны	%
Жогорку	9	15%	25	40,3%
Ортоңку	20	33,3%	24	38,7%
Төмөнкү	31	51,7%	13	21%
Жалпы:	60	100%	62	100%

Экономикалык билим алууда аналитикалык жөндөмдүн калыптануу деңгээли	Эксперименттин башы (Э-1 тайпасы)		Эксперименттин аягы (Э-1 тайпасы)	
	Саны	%	Саны	%
Жогорку	7	11,5%	23	37,7%
Ортоңку	21	34,5%	29	47,5%
Төмөнкү	33	54%	9	14,8%
Жалпы:	61	100%	61	100%

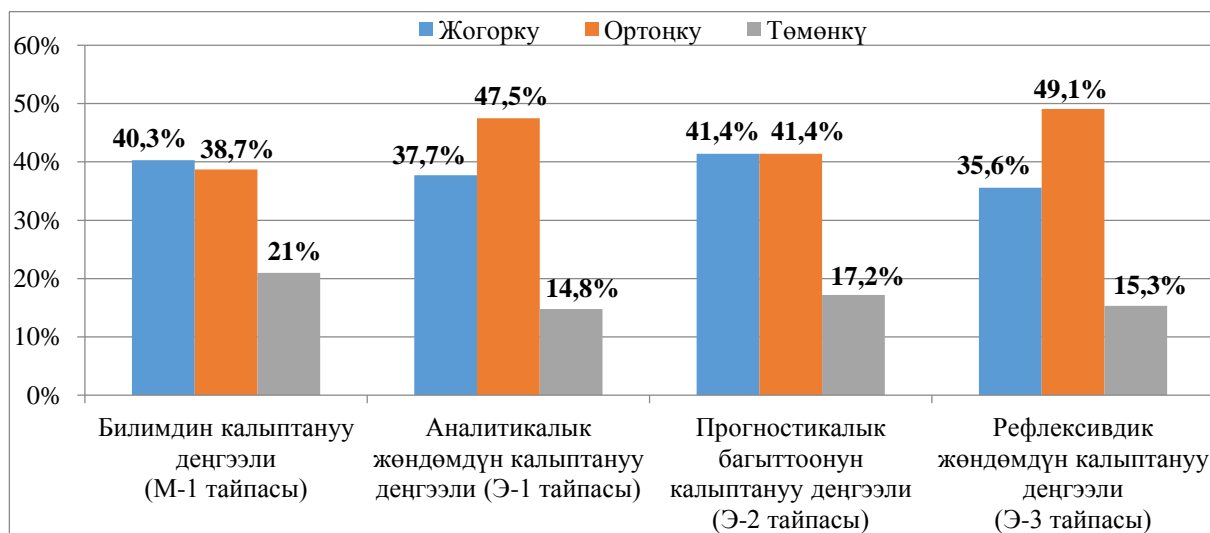
Экономикалык билим алууда прогностикалык багыттоонун калыптануу деңгээли	Эксперименттин башы (Э-2 тайпасы)		Эксперименттин аягы (Э-2 тайпасы)	
	Саны	%	Саны	%
Жогорку	9	15,5%	24	41,4
Ортоңку	18	31%	24	41,4

Төмөнкү	31	53,5%	10	17,2
Жалпы:	58	100%	58	100%

Экономикалык билим алууда рефлексивдик жөндөмдүн калыптануу деңгээли	Эксперименттин башы (Э-3 тайпасы)		Эксперименттин аягы (Э-3 тайпасы)	
	Саны	%	Саны	%
Жогорку	5	8,5%	21	35,6%
Ортоңку	18	30,5%	29	49,1%
Төмөнкү	36	61%	9	15,3%
Жалпы:	59	100%	59	100%

Диграмма 3.1. Окутуу процессинде студенттердин экономикалык билимди өздөштүрүүсүнө педагогикалык шарттардын тийгизген таасиринин жыйынтыктары (Эксперименттин башы)

Диграмма 3.2. Окутуу процессинде студенттердин экономикалык билимди өздөштүрүүсүнө педагогикалык шарттардын тийгизген таасиринин жыйынтыктары (Эксперименттин аягы).

Алынган маалыматтарды салыштырып, студенттердин кесиптик окутуу процессинде экономикалык билимди өздөштүрүү деңгээлиндеги олуттуу

өзгөрүүлөр байкалганын белгилейбиз, мында биздин изилдөөдө баса белгиленген, комплекстүү түрдө үч педагогикалык шартта эффективдүүлүк текшерилген.

Бул аныкталган жана теориялык жактан негизделген педагогикалык шарттардын жыйындысы зарыл жана жетиштүү экенин билдирет, эксперименттин коюлган максаттарына жетти деген тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет.

КОРУТУНДУ

Изилдөөнүн жүрүшүндө жогорку окуу жайында, болочок экономисттердин билим сапатын жогорулатуу, билим деңгээлин, аналитикалык жөндөмүн, прогностикалык багыттосун, рефлексивдүү позициясынын пайда болуу деңгээлдерин калыптандыруу көйгөйүнүн иштелип чыгышы изилденип, ачылды. Жүргүзүлгөн изилдөө бизге төмөнкү тыянактарды чыгарууга мүмкүндүк берет:

1. ЖОЖдо студенттердин билим сапатын жогорулатууда окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун теориялык изилденишин жана өзгөчөлүктөрүн системалаштыруу, билим берүүнүн эффективдүүлүгүн камсыз кылуу проблемасынын актуалдуулугун белгилейбиз. Изилдөөдө эмпирикалык, теориялык, методологиялык изилдөө методдорун колдондук. Студенттердин кесиптик даярдыгынын компоненти катары, экономикалык билимдин жогорку деңгээлине ээ адистердин экономика менен өндүрүшкө болгон муктаждыгынын ортосундагы карама-каршылыктарды чечүү менен шартталган. Жаңы технологиялардын өзгөчөлүгү: студенттин жогорку өз алдынчалыгы, окутууну максималдаштыруу; студентти курчап турган дүйнөнү өз алдынча үйрөнүүгө (билимге) болгон табигый каалоосунун негизинде түзүлгөн окууга өзгөчө мамиле; студенттердин ар кандай окуу кырдаалында активдүү окуу ишмердүүлүгү үчүн шарттарды түзүү болуп саналгандыгынды; окутуу процессинде студенттерге, өтө тездик менен өзгөрүп жаткан дүйнөдө адис катары студенттин суроо-талабын сактоого жардам бере турган көндүмдөрдүн деңгээлдерин калыптандырат. Экономикалык билим берүү процессинин бүтүндүгүн жана үзгүлтүксүздүгүн камсыз кылууда педагогикалык шарттардын концепциясы иштелип чыгып жогорку кесиптик окутуу процессине катышуучулардын аракеттери атайын уюштурулган иш-чараладын негизинде ишке ашырылды.

2. ЖОЖдо болочок экономисттердин билим сапатын калыптандыруунун модели жана педагогикалык шарттары иштелип чыкты. Студенттердин билим сапатын жогорулатуунун теориялык модели студенттердин билим сапатын жаңы технологияларды колдонуу аркылуу жогорулатуунун белгиленген стандарттарга жана мыкты үлгүлөргө туура келүүчү билим берүү процессинин жана анын натыйжаларынын жогорку сапатына жетишүү үчүн уюштуруучу, дидактикалык, методикалык, илимий ресурстарын бириктирет. Анализдин жыйынтыгында жогорку окуу жайлардын студенттерине экономикалык билим берүүнүн эффективдүүлүгүн педагогикалык жактан колдоо модели теориялык

жактан иштелип чыкты. Моделде структуралык-билим берүү тартиби, максаттуу, мазмундук, эффективдүү компоненттер; функционалдык-гностикалык, методикалык, контролдоочу болуп белгиленди. Бирдиктүү педагогикалык процессти ишке ашырууда пайда болгон шарттар биздин изилдөөнүн предмети болуп саналат, башкача айтканда, бул маселени чечүүгө багытталган педагогикалык шарттар.

Иштелип чыккан педагогикалык шарттар: студенттерге экономикалык билим берүүнүн инновациялык мүнөзү; экономикалык контексттеги билим берүү чөйрөсүнүн алкагында ишмердикти ишке ашыруу; студенттердин кесиптик даярдыгы деңгээлинин жеке багытталган диагностикасын ишке ашыруу билим берүүнүн сапатын педагогикалык жактан камсыз кылуунун натыйжалуулугун жогорулатты.

3. Эксперименттин жүрүшүндө алынган натыйжалар алдыга коюлган гипотезаны ырастап, изилдөө максатына жетти деген тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет. Изилдөөнүн перспективасын аныктап жогорку окуу жайларынын студенттерине экономикалык билим сапатынын жогорулатууда окутуунун жаңы технологияларын колдонуу менен студенттердин билим деңгээлинин жогорулаганын белгилейбиз. Студенттерге экономикалык билим берүүнүн эффективдүүлүгүн камсыз кылуу моделин ишке ашыруу адистин төмөнкү кесиптик жана жеке маанилүү сапаттарынын калыптанышын толук камсыз кылды: кубулуштарды көрүү жана сүрөттөө, алардын ортосундагы себептик байланыштарды түшүндүрүү, заманбап практикада алардын өнүгүү тенденцияларын белгилөө, жеке адамдын экономикалык жактан максатка ылайыктуу жүрүм-турумунун өзгөчөлүктөрүн талдоо, аналитикалык позициясынын калыптанышы, прогностикалык багыттоосу, рефлексивдик жөндөмүнүн пайда болушу. Ишке ашырылган эксперименталдык иштен көрүнүп тургандай, ЖОЖдо билим берүүнүн сапатын педагогикалык камсыздоону жакшыртуу бир катар уюштуруучу, окуу-методикалык, кадрдык, илимий-изилдөөчүлүк жана тарбиялык чаралардын комплексин ишке ашырууну билдирет. Мындай ишмердик студенттерди кесипкөй тандоо жана экзамендерди тапшыруудан тартып алардын карьералык өсүүсүнө жана турмушта өз ордун табуусуна мониторинг жүргүзүү менен аяктайт.

Эксперимент аркылуу далилденген билим деңгээли, аналитикалык позициясы, прогностикалык багыттоосу, рефлексивдик жөндөмү эксперименталдык топто 12,6% дан 38,7% га өстү.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:

Изилдөөдөгү аныкталган практикалык иш-аракеттер жогорку окуу жайлардын, факультеттердин жана кафедралардын жетекчилерине, жогорку кесиптик билимдин сапатын камсыз кылууга катышкан окутуучулар курамына сунуштар.

1. Кесиптик даярдоо процессинде студенттердин билиминин эффективдүүлүгүн педагогикалык жактан камсыздоонун теориясын жана практикасын андан ары өркүндөтүү максатында, ушул багытта изилдөө

тутумун уюштуруу, алардын натыйжаларын көрсөтүү жана окутуу коллективтеринде талкуулоо мүмкүнчүлүктөрүн карап чыгуу.

2. Студенттердин өз алдынча таанып билүү иш-аракетинин натыйжалуулугун жогорулатуу, диссертацияда иштелип чыккан өз алдынча иштөөнүн негиздерин жана ыкмаларын электрондук окуу-методикалык комплекстерин жана окутуу методикаларын окуу процессин пландаштырууга жана уюштурууга киргизүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу.

3. Студенттердин өз алдынча таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн эффективдүүлүгүн жогорулатуу, диссертацияда иштелип чыккан жаңы технологиялардын ыкмаларынын электрондук окуу-методикалык комплекстерин жана окутуу методдорун, окуу процессин пландаштырууга жана уюштурууга киргизүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу. Студенттердин экономикалык сабаттуулугунда негизги жана предметтик компетенцияларды калыптандыруу үчүн педагогикалык шарттарды колдонуу.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ автордун төмөнкү эмгектеринде чагылдырылды:

1. **Машанова, А.С.** Формы организации обучения с использованием активных методов обучения в ВУЗе [Текст] / А.С. Машанова // Вестник КГУ им. И. Арабаева. – 2017. – № 1 (1). – С. 129-133.

2. **Машанова, А.С.** Интерактивные методы обучения как средство повышения качества обучения студентов [Текст] / А.С. Машанова // Вестник Шадринского государственного педагогического университета. – Шадринск. – 2017. – № 2 (34). – С. 84-90

3. **Машанова, А.С.** Орто медициналык билим берүүдө кесип боюнча окутууда, окутуунун активдүү методдорун колдонуу [Текст] / А.С. Машанова // И. Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы. – 2017. – № 2 (1). – 51-55-бб.

4. **Машанова, А.С.** Студенттерге билим берүүдө жана тарбиялоонун актуалдуу көйгөйлөрү [Текст] / А.С. Машанова // Жалал-Абад мамлекеттик университетинин Жарчысы. – 2018. – № 1 (36). – 121-126-бб.

5. **Машанова, А.С.** Окутуунун интерактивдүү методдору студенттерди окутуунун сапатын жогорулатуунун каражаты катары [Текст] / А.С. Машанова // И. Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы. – 2018. – № 2 (18). – 419-425-бб.

6. **Машанова, А.С.** Экономика здравоохранения как самостоятельная отрасль научного знания [Текст] / А.С. Машанова // Вестник Жалал-Абадского государственного университета. – 2018. – № 3 (38). – С. 83-89.

7. **Машанова, А.С.** ЖОЖдо окутуунун активдүү методдорун колдонуу менен уюштуруунун формалары [Текст] / А.С. Машанова // И. Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы. Атайын чыгарылыш. – 2018. – 77-81-бб.

8. **Машанова, А.С.** Повышение интереса студентов к изучению экономических дисциплин [Текст] / А.С. Машанова // Материалы IV-ой Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы теории и практики подготовки педагогических кадров». – 2019. – С. 149-151.

9. Машанова, А.С. Научно-исследовательская деятельность студентов в условиях модернизации высшего образования [Текст] / А.С. Машанова // Известия Кыргызской академии образования. – 2020. – № 1 (50). – С. 37-47.

10. Машанова, А.С. Развитие профессионально-личностных качеств студентов-экономистов [Текст] / А.С. Машанова // Актуальные вопросы образования и науки. – Архангельск, 2020. – № 1 (69). – С. 33-36.

11. Машанова, А.С. Экономист-студенттердин кесиптик жеке сапаттарынын калыптанышы [Текст] / А.С. Машанова // Alatoo Academic Studies. – 2020 – № 1. – 94-101-бб.

12. Машанова, А.С. Заманбап билим берүү технологияларын өздөштүрүүнүн деңгээлдери [Текст] / А.С. Машанова // Alatoo Academic Studies. – 2020. – № 2. – 88-97-бб.

13. Машанова, А.С. Современные требования к подготовке студентов-экономистов [Текст] / А.С. Машанова // Актуальные вопросы образования и науки. – Архангельск, 2021. – № 1 (71). – С. 22-25.

14. Машанова, А.С. Студенттердин чыгармачылык ой жүгүртүүсү менен, алардын жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүнү негиз катары изилдөө [Текст] / А.С. Машанова // ИСИТО кабарлары. – 2021. – № 1. – 58-63-бб.

15. Машанова, А.С. ЖОЖдун студенттеринин билим сапатын жогорулатууда жаңы технологияларды колдонуу боюнча эксперименталдык иш [Текст] / А.С. Машанова // И. Арабаев атындагы КМУнун Жарчысы. – 2020. – Атайын чыгарылыш. – 56-61-бб.

Машанова Айнура Сапарбаевнанын «Экономикалык адистиктеги студенттердин билим сапатын жогорулатууда окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун педагогикалык шарттары» аттуу темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациялык изилдөөсүнүн

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: экономикалык адистик, студент, билим сапаты, окутуу, жаңы технологиялар, колдонуу, педагогикалык шарттар, эксперимент.

Изилдөөнүн объектиси: жогорку окуу жайындагы экономикалык адистиктеги студенттердин билим сапатын жогорулатуудагы окутуу процесси.

Изилдөөнүн предмети: экономикалык адистиктеги студенттердин билим сапатын жогорулатуунун педагогикалык шарттары.

Изилдөөнүн максаты: экономикалык адистиктеги студенттердин билим сапатын жогорулатууда окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун педагогикалык шарттарын аныктоо жана аларды эксперимент аркылуу текшерүү.

Изилдөөнүн методдору: фактыларды топтоо, эксперимент, моделдөө, илимий абстракциялар, классификация, байкоо жүргүзүү, тажрыйбаны изилдөө, баштапкы булактар, баарлашуу, методикалык документтерди талдоо.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы: ЖОЖдо студенттердин билим сапатын жогорулатууда окутуунун жаңы технологияларын колдонуунун теориялык негиздери ачыкталды; студенттердин билим сапатын жаңы технологияларды колдонуу аркылуу жогорулатууга өбөлгө түзүүчү теориялык модель жана педагогикалык шарттар иштелип чыкты; студенттердин билим сапатынын жогорулашы эксперименталдык иш аркылуу далилденди. Теориялык жоболордун жана изилдөөнүн натыйжаларынын негизинде методикалык сунуштар иштелип чыкты, адисти даярдоодо дисциплиналар аралык билим берүү формаларын логикалык айкалыштырган блоктор түзүлдү.

Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү: студенттерге экономикалык билим берүү процессинин программалык-методикалык камсыздалышы боюнча жумушчу программа, текшерүүчү-диагностикалык материалдар, методикалык сунуштар) иштелип чыккандыгында; алынган натыйжалардын студенттерге билим берүү практикасында кеңири жайылтылышында, алардын ЖОЖдогу экономикалык адистикте билим алган студенттердин даярдыгынын эффективдүүлүгүнө оң таасир тийгизгендигинде турат. Изилдөөдөгү теориялык жоболорду жана тыянактарды жогорку билим берүүнүн сапат тутумдарын түзүүдө, кадрларды даярдоонун сапатын жогорулатууга багытталган билим берүү процессине педагогикалык моделдерди жана технологияларды иштеп чыгууда колдонууга болот.

РЕЗЮМЕ

диссертационного исследования Машановой Айнура Сапарбаевны на тему: «Педагогические условия использования новых технологий обучения в повышении качества обучения студентов экономических специальностей» на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования

Ключевые слова: экономическая специализация, студент, качество образования, обучение, новые технологии, применение, педагогические условия, эксперимент.

Объект исследования: образовательный процесс по повышению качества обучения студентов экономических специальностей в университете.

Предмет исследования: педагогические условия повышения качества обучения студентов-экономистов.

Цель исследования: определить педагогические условия использования новых технологий обучения в повышении качества знаний студентов-экономистов и проверить их экспериментально.

Методы исследования: сбор данных, эксперимент, моделирование, научные абстракции, классификация, наблюдение, изучение опыта, первоисточники, общение, анализ методических документов.

Научная новизна полученных результатов: выявлены теоретические основы применения новых технологий обучения в повышении качества знаний студентов высшей школы; разработаны теоретическая модель и педагогические

условия повышения качества знаний студентов за счет использования новых технологий; Повышение качества знаний студентов подтверждено экспериментальной работой. На основе теоретических положений и результатов исследования разработаны методические рекомендации, созданы блоки логического сочетания междисциплинарных форм обучения в подготовке специалистов.

Практическая значимость полученных результатов: разработка рабочей программы для студентов по программно-методическому обеспечению процесса экономического образования, тестовых и диагностических материалов, методических рекомендаций); Результаты широко распространяются среди студентов на учебной практике, что положительно сказывается на эффективности обучения студентов экономических специальностей в университете. Теоретические принципы и выводы исследования могут быть использованы при создании систем качества высшего образования, разработке педагогических моделей и технологий образовательного процесса, направленных на повышение качества обучения.

SUMMARY

dissertation research by Mashanova Ainur Saparbayevna on the topic: «Pedagogical conditions for the use of new teaching technologies in improving the quality of education of students of economic specialties» for the degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.01 – general pedagogy, history of pedagogy and education

Keywords: economic specialization, student, quality of education, teaching, new technologies, application, pedagogical conditions, experiment.

Object of research: educational process to improve the quality of teaching students of economic specialties at the university.

Subject of research: pedagogical conditions for improving the quality of teaching economics students.

The purpose of the research: to determine the pedagogical conditions for the use of new teaching technologies in improving the quality of knowledge of students in economics and to test them experimentally.

Research methods: data collection, experiment, modeling, scientific abstraction, classification. observation, study of experience, primary sources, communication, analysis of methodological documents.

The scientific novelty of the results obtained: the theoretical foundations of the application of new teaching technologies in improving the quality of knowledge of students of higher education; a theoretical model and pedagogical conditions for improving the quality of students' knowledge have been developed through the use of new technologies; Improving the quality of students' knowledge is confirmed by experimental work. On the basis of theoretical provisions and results of the study, methodological recommendations have been developed, blocks for the logical combination of interdisciplinary forms of education in the training of specialists have been created.

The practical significance of the results obtained: development of a work program for students on the software and methodological support of the process of economic education, test and diagnostic materials, guidelines); The results are widely disseminated among students in educational practice, which has a positive effect on the effectiveness of teaching students of economic specialties at the university. The theoretical principles and conclusions of the study can be used to create quality systems for higher education, develop pedagogical models and technologies of the educational process aimed at improving the quality of education.